

Міністерство освіти і науки України
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНИЙ ЦЕНТР УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

04074. Київ, Вишгородська, 19

Тел. 430-02-60, 430-43-90

e-mail: nenc@nenc.gov.ua

«07» квітня 2023 р.

№ 81

**Методичні рекомендації щодо вдосконалення роботи з комплексними
зкладами позашкільної освіти та закладами загальної середньої освіти**

Як зберегти профільність закладів позашкільної освіти?

Системі позашкільної освіти в Україні належить важливе місце у створенні додаткових можливостей для учнівської молоді у самовизначенні, саморозвитку, самореалізації, формування її патріотичних почуттів, моральних рис, соціально-громадської позиції.

Позашкільна освіта в Україні - унікальне національно-культурне явище. На даний час у закладах позашкільної освіти створено потужне виховне середовище, в якому успішно формується особистість дитини. Саме на рівні позашкільної освіти дитина не лише має змогу діяльнісно утвердитися у набуті знань й компетентностей, але й якісно їх вдосконалити, задовольнити власні пізнавальні інтереси.

Сучасний етап розвитку позашкільної освіти вирізняється динамізмом інноваційних перетворень. Водночас аналіз державної статистики у сфері позашкільної освіти констатує й ряд проблем, як-то: недотримання місцевими органами влади й управління освітою Закону України «Про позашкільну освіту» щодо збереження і розширення мережі закладів позашкільної освіти державної, комунальної та приватної форм власності; скорочення кількості гуртків і творчих об'єднань, а відтак і дітей, які навчаються у закладах позашкільної освіти всіх регіонів України; нерівномірність доступу до позашкільної освіти в місті і в сільській місцевості; незадовільне матеріально-технічне забезпечення позашкільної освіти місцевих рівнів (особливо районних і сільських).

Нині зміст стратегічних напрямів державної політики у сфері позашкільної освіти відображено в Законах України: «Про освіту» від 18.04.2021 р., «Про позашкільну освіту» від 16.10.2020 р., «Про охорону дитинства» від 17.03.2021 р., «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 09.08.2019 р., та ін.

Протягом 2019-2022 р.р. розвиток позашкільної освіти в Україні зазнав відчутного впливу спочатку пандемії через поширення коронавірусної хвороби COVID- 19, а потім через широкомасштабне вторгнення рф в Україні. Ці події сприяли посиленню тенденції трансформації в мережі закладів позашкільної освіти, які зумовлені збільшенням частки закладів, що фінансуються

територіальними громадами, тобто зменшення кількості профільних закладів і зростання числа комплексних. Ці процеси відбулися в Закарпатській, Хмельницькій та Рівненській області.

В умовах війни значення позашкільної освіти виняткове. Вона у цьому сенсі має значні переваги, зважаючи на її специфіку як то: мобільність, варіативність, соціально-педагогічну спрямованість, добровільність, доступність та можливості здійснення у різноманітних формах (гурток, студія, клуб або інше творче об'єднання); орієнтацію на інклюзивність та безбар'єрність.

За даними Інституту освітньої аналітики МОН України в середньому по країні пошкоджено **3,1%** закладів позашкільної освіти. По областях: Дніпропетровська **0,7%**, Житомирська **4,8%**, Кіровоградська **3,7%**, Луганська **20,8%**, Миколаївська **10,8%**, Одеська **1,8%**, Сумська **6,4%**, Харківська **17,9%**, Херсонська **4,5%**, Чернігівська **1,5%**.

Нині кількість закладів позашкільної освіти знизилася і складає **1276** одиниць. В них працюють **62314** гуртків, творчих об'єднань, секцій, студій художньо-естетичного, науково-технічного, еколого-натуралістичного, туристсько-краєзнавчого, фізкультурно-спортивного та інших напрямів. Кількість вихованців **980789**. Кількість педагогічних працівників (без керівників закладів і сумісників), зменшилася до **17536** осіб.

Враховуючи, що частина закладів позашкільної освіти постраждали або зазнали руйнувань під час воєнних дій та виключне значення позашкільної освіти для патріотичного виховання дітей, Міністерство освіти і науки України, керуючись статтею 14 Закону України «Про позашкільну освіту» і статтями 32 і 44 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», для збереження мережі закладів позашкільної освіти в регіонах, своїм розпорядженням **№1/4142-22 від 14.04.2022 запровадило мораторій** на їх закриття, реформування, злиття або об'єднання.

Також, відповідності до абз.3 ч.2 ст.9 Закону України «Про позашкільну освіту» №1841 від 22.06.2000 року, **державна політика** у сфері позашкільної освіти спрямована на збереження та розвиток мережі державних та комунальних закладів позашкільної освіти без права їх перепрофілювання, перепідпорядкування, злиття, передачі приміщень, обладнання, техніки в оренду, концесію, відчуження (продажу) землі, майна. Згідно з абз.3 ч.6 ст.10 зазначеного Закону, органи місцевого самоврядування забезпечують збереження і зміцнення матеріально-технічної бази закладів позашкільної освіти, розвиток їх мережі, ефективне використання закріплених за ними земельних ділянок.

Частиною 7 статті 60 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначено, що майнові операції, які здійснюються органами місцевого самоврядування з об'єктами права комунальної власності, не повинні ослаблювати економічних основ місцевого самоврядування, зменшувати обсяг та погіршувати умови надання послуг населенню.

Тобто, об'єднання різнопрофільних комунальних закладів позашкільної освіти в єдиний заклад, є недоцільним, тому що кожен заклад несе різний вектор в освітньому процесі та відіграє значну роль в освітньому, економічному та соціальному секторах розвитку певного регіону.

В профільних закладах працюють високопрофесійні фахівці, основними напрямками діяльності яких є науково-технічний, еколого-натуралістичний, військово-патріотичний, туристсько-краєзнавчий та інші. Деякі гуртки в зазначених закладах не мають аналогів у інших напрямках позашкільної освіти. А заклади еколого-натуралістичного профілю мають потужну матеріально-технічну базу. Це учнівські навчально-дослідні земельні ділянки (наказ Міністерства юстиції України №337/26782 від 27.03.2015 р. «Про затвердження Положення про учнівські теплиці»), учнівські теплиці (наказ Міністерства юстиції України №1251/27696 від 13.10.2015 р. «Про затвердження Положення про учнівські теплиці»), навчально-дослідні тваринниці комплекси (наказ Міністерства юстиції України №1252/27697 від 13.10.2015 р. «Про затвердження Положення про учнівські навчально-дослідні тваринниці комплекси»), куточок живої природи, аквакомплекс, Музей хліба, тощо.

Вбачаємо необхідним у випадку об'єднання різнопрофільних закладів позашкільної освіти в єдиний комплексний заклад:

- створення профільного структурного підрозділу закладу позашкільної освіти. Збереження монопрофільності та трирівневого принципу організації навчально-виховної роботи, системності координаційно-методичної, організаційно-масової та науково-методичної роботи еколого-натуралістичного профілю;
- збереження матеріально-технічної бази еколого-натуралістичного профілю, цільове використання навчально-дослідної земельної ділянки;
- збереження штатної чисельності працівників;
- збереження кількості і профільності творчих об'єднань еколого-натуралістичного напрямку (еколого-біологічного, агробіологічного, хіміко-біологічного профілів).

За таких умов, коли всі педагогічні працівники та технічний персонал залишаються на свої робочих місцях, створюється можливість збереження накопиченого досвіду освітян, про який знають і за межами громади, а також забезпечення права дітей на рівний доступ до якісної позашкільної освіти.

Відповідно до вищесказаного, виникає необхідність узгодження в освітньому процесі роботи гуртків різних напрямів. Тобто:

напряму «Програмно-методичне забезпечення ПО»

- розробка наскрізної навчальної програми з еколого-натуралістичного напрямку, провідною ідеєю якої буде, наприклад, тема «Екологічні наслідки війни». Саме зміст наскрізної навчальної програми буде одним з об'єднуючих факторів в узгодженні освітнього процесу гуртків різних напрямів;
- об'єднуючим може бути також і змістова лінія «Екологічна безпека та сталий розвиток», націлена на формування соціальної активності, відповідальності та екологічної свідомості в учнів, готовності брати участь у вирішенні питань збереження довкілля і розвитку суспільства, усвідомлення важливості сталого розвитку для майбутніх поколінь;
- розробка інтегрованої початкової програми, яка буде об'єднувати в собі провідні теми навчальних програм кожного напрямку гурткової роботи. Контури подібної концепції окреслюються ідеєю інтеграції.

Останню доцільно розглядати на методологічному, теоретичному і технологічному рівнях, надавши їй, тим самим, статус багатофакторної освіти. Тільки при такому підході можна отримати чітке і розгорнуте уявлення про інтеграцію цих двох або більше освітніх сфер. З практичної сторони: у випадку, коли навчальна програма є комплексною, вона вичитується в повному обсязі для певної категорії вихованців;

напрямок «Організаційно-масова робота»

Проведення масових заходів, що орієнтовані на еколого-натуралістичний напрям. Також важливою формою позашкільної роботи, яка є об'єднуючим фактором в діяльності комплексного закладу - організація виставок та проведення конкурсів, які дають можливість вихованцям ознайомити зі своєю творчістю широке коло глядачів та демонструвати набуту майстерність. Систематична участь у виставках та конкурсах, виховуватиме віру у власні сили, наполегливість. Означені форми позашкільної освіти створюють можливість для педагогічної корекції пізнавальних інтересів вихованців.

Важливою умовою є і участь у Всеукраїнських профільних організаційно-масових заходах з учнівською молоддю та профільних семінарів-практикумів для педагогічних працівників закладів позашкільної освіти.

Як налагодити тісний зв'язок між позашколлям та школою?

Соціокультурні умови розвитку нашої країни актуалізують питання виховання особистості: викривлення суспільних пріоритетів, знецінення моралі та поширення безвідповідальності в суспільстві впливають на рівень загальної культури дітей та молоді, зумовлюють певні негативні зміни ціннісних орієнтацій у молодіжному середовищі. Такий стан вимагає підвищення уваги до участі соціальних освітніх інститутів у процесах виховання особистості дитини.

В таких умовах актуалізується проблема взаємодії та інтеграції змісту діяльності закладів позашкільної і закладів загальної середньої освіти. Таку інтеграцію доцільно розглядати на методологічному, теоретичному і технологічному рівнях, надавши їй, тим самим, статус багатофакторної освіти.

На методологічному рівні широко відомі дидактичні принципи доступності, наступності, науковості, свідомості, системності, наочності. Всі вони обслуговують навчальний процес, по-перше, в чистому вигляді, тобто як спеціально організований, а по-друге, обслуговують не безпосередньо, а через зміст педагогічної теорії навчання підростаючого покоління. Зокрема теорії навчальної діяльності, в яку за необхідності включаються учні різного віку.

На теоретичному рівні проблему доцільно розглядати в контексті цілей, мотивів, завдань, засобів навчальної діяльності учнів, які охоплені шкільною та позашкільною сферами освіти. На відміну від цілей навчально-пізнавальної спрямованості учнів закладів загальної середньої освіти, у вихованців позашкільної сфери вибудовуються цілі соціально-практичні, відповідно і їх мотиви трансформуються у виражені широкі соціальні. У той час, коли учні закладів загальної середньої освіти утверджуються в соціальній ролі учня, їх однолітки закладів позашкільної освіти відчують себе також в ролях

підростаючого громадянина і початкового практичного професіонала. Ці мотиваційно-цільові зміни накладають свій відбиток на більш відповідальне ставлення і до завдань, і засобів зазначеної діяльності вихованців закладів позашкільної освіти.

Технологічний рівень інтеграції є похідним від вищих рівнів. На ньому вихованці закладів позашкільної освіти на відміну від учнів закладів загальної середньої освіти всі знання засвоюють виключно як орієнтовну основу своєї поведінки, причому – тут і тепер без тимчасової відстрочки. При цьому способи дії стають їх прямим предметом оволодіння. Всі вони доводяться до нормативної операційної точності, оскільки саме з нею пов'язана майбутня професійна конкурентоспроможність як показник успішності на ринку праці.

Нині заклади загальної середньої та позашкільної освіти знаходяться на стадії формування рівноправного партнерства з чітко позначеним розподілом функцій у навчанні та вихованні здобувачів освіти. На цій основі взаємні зв'язки налагоджуються за умови спільного вирішення освітніх проблем, упорядкування, корекції та координації зусиль з метою стимулювання розвитку здобувачів освіти, створення необхідної інфраструктури для забезпечення освітнього процесу.

Наведемо приклад рівнів взаємодії закладів загальної середньої освіти та закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку.

Програмно-навчальний рівень:

- проведення уроків з екологічної, біологічної, аграрно-підприємницької тематики;
- організація та проведення інтегрованих занять в урочний та позаурочний час
- реалізація концепції «Школа в природі»;
- організація роботи «зелених класів», «зелених лабораторій», «екомайданчиків» на базі еколого-натуралістичних центрів (станцій юних натуралістів);
- виконання лабораторних і практичних робіт, проведення польових практик на базі еколого-натуралістичних центрів (станцій юних натуралістів).

Культурно-масовий рівень:

- спільне проведення масових заходів екологічного-натуралістичного спрямування.

Методичний рівень:

- створення методичних посібників, що узагальнюють актуальний досвід співпраці вчителів і педагогів закладів позашкільної освіти.

Інформаційно-комунікаційний рівень:

- комунікація педагогів закладів загальної середньої і закладів позашкільної освіти через соціальні мережі;
- організація спільних інтерактивних занять, вебінарів, інтернет-конференцій, консультацій тощо.

Інфраструктурний рівень:

- використання потенціалу матеріально-технічної бази еколого-натуралістичних центрів з метою запровадження інноваційних форм роботи з реалізації навчальних програм для закладів загальної середньої освіти.

Як показує досвід, на сучасному етапі ініціатором партнерства як правило виступає заклад позашкільної освіти. Навчальні програми з позашкільної освіти спрямовані на практичне значення отримуваних знань, вони позначають сфери їхнього застосування в реальному житті. Педагогів закладів загальної середньої освіти ці програми приваблюють нетрадиційністю підходів, інноваційними психолого-педагогічними технологіями.

Важливим фактором, що впливає на характер взаємодії, є навколишнє середовище – соціум (природний, соціальний, культурний, економічний, екологічний). Саме об'єкти соціуму часто стають реаліями, на основі яких зорганізується спільна діяльність школи та позашкільної установи. Інтеграція діяльності сприяє виведенню виховних систем за межі власної установи, включенню їх в соціум, педагогічному освоєнню середовища, перетворенню її у фактор виховання дітей та дорослого населення. Так, в одному соціумі об'єднуючими факторами можуть бути унікальні природні зони (ліси, парки, садиби, річки), в другому – історичні пам'ятники, культурні центри (театри, музеї), в третьому – народні традиції тощо.

Наведемо орієнтовний перелік форм взаємодії, перевірених практикою роботи Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді МОН України, а також регіональних еколого-натуралістичних центрів (станцій юних натуралістів):

- залучення педагогів закладів загальної середньої освіти до роботи в закладах позашкільної освіти (керівниками учнівських об'єднань, методистами, консультантами, а також в якості учасників конференцій, нарад, конкурсів);
- залучення педагогів-позашкільників до роботи в закладах загальної середньої освіти (в якості інструкторів, лекторів, керівників гуртків);
- створення учнівських об'єднань на базі спеціалізованих закладів загальної середньої освіти;
- організація на базі закладів загальної середньої освіти філій закладів позашкільної освіти;
- підготовка та проведення масових просвітницьких заходів;
- проведення літніх екологічних і краєзнавчих експедицій, організація таборів праці та відпочинку;
- проведення спільної експериментально-методичної роботи в галузі педагогіки і педагогічної психології;
- підготовка у співавторстві методичних, дидактичних, навчальних посібників;
- проведення спільних семінарів, курсів з підготовки педагогів-вихователів, майстер-класів з підвищення педагогічної майстерності;
- спільні суспільно корисні справи, спрямовані на поліпшення найближчого середовища (будинку, вулиці, району, міста).

У ході співробітництва складається динамічна структура двобічного інформування, узгодження діяльності закладів загальної середньої освіти і закладів позашкільної освіти з урахуванням специфіки суб'єктів. Мають стати традиційними контакти представників адміністрацій закладів загальної середньої і позашкільної освіти, засідання методичних об'єднань, творчі зустрічі педагогів, методистів, активів школярів і членів учнівських об'єднань.

Оптимальною моделлю інтеграції позашкільної освіти в освітню діяльність закладів загальної середньої освіти в умовах суспільних викликів вважається створення на базі закладів загальної середньої освіти навчально-виховних об'єднань із структурним підрозділами (центрами/відділеннями) позашкільної освіти та розгалуженою мережею гуртків, творчих об'єднань. Такий досвід успішно впроваджується у Київській області. Це – Білоцерківський ліцей «Мала академія наук» Білоцерківської міської ради Київської області» (стара назва – «Білоцерківське навчально-виховне об'єднання «Ліцей – МАН»), Ірпінська гімназія «Освіта» Ірпінської міської ради Бучанського району Київської області з інтегрованим відділом позашкільної освіти та виховання (стара назва – Ірпінське навчально-виховне об'єднання «Освіта»), Броварський ліцей № 11 Броварської міської ради Київської області з інтегрованим Центром позашкільної освіти (стара назва – Броварське навчально-виробниче об'єднання) – Школа зростання успішної особистості.

Доцільним є створення підрозділів (центрів, відділів) позашкільної освіти на базі **опорних закладів загальної середньої освіти**, що здійснюють підвезення здобувачів освіти та педагогічних працівників (за потреби) до цього закладу і у зворотному напрямку та створюють умови для здобуття дітьми повної загальної середньої освіти, зокрема шляхом проведення профорієнтаційної роботи серед здобувачів освіти, забезпечення реалізації їх індивідуальної освітньої траєкторії, впровадження курсів за вибором, факультативів, гуртків.

До дієвих **моделей інтеграції позашкільної освіти** в освітню діяльність закладів загальної середньої освіти також відноситься:

- створення на базі закладів загальної середньої освіти навчально-виховного об'єднання із структурним підрозділом (центром / відділів) позашкільної освіти та інтеграцію освітньої діяльності гуртків, творчих об'єднань у статут, освітню програму, програму розвитку закладів загальної середньої освіти;

- угоди (договори) про освітню співпрацю (творчу освітньо-виховну взаємодію) між закладами позашкільної освіти і закладами загальної середньої освіти та створення гуртків, творчих об'єднань закладів позашкільної освіти на базі закладів загальної середньої освіти з метою задоволення освітніх запитів (допрофесійної та довузівської підготовки) учнів і їхніх батьків, гармонійного розвитку творчої особистості дитини, громадянського та національно-патріотичного виховання, формування національно-культурної ідентичності здобувачів освіти;

- організація освітньої діяльності гуртків, творчих об'єднань на базі закладів загальної середньої освіти за рахунок варіативної частини навчальних планів закладів загальної середньої освіти.

Взаємодія – це двосторонній процес, в ході якого зміни відбуваються не тільки в житті вихованців, а й у їхніх педагогів. Дух взаємодії – у взаємній зацікавленості закладу загальної середньої освіти і закладу позашкільної освіти у всебічному розвитку своїх вихованців. Налагодження такої взаємодії починається з усвідомлення їхньої спільної мети, поетапного переходу від стадії зацікавленості до стадії планування конкретних шляхів партнерства.

Установка на взаємозв'язок і співробітництво закладів загальної середньої освіти, сім'ї і закладів позашкільної освіти набуває дієвого характеру, якщо вони забезпечуються такими діями як спільне стимулювання розвитку духовно-моральних, інтелектуально-творчих, естетично-пізнавальних здібностей дитини, створення умов для набуття позитивного досвіду соціально-перетворюючої діяльності.

Це дає можливість розглядати шкільний та позашкільний освітній процес, як процес цілеспрямованого духовного взаємозбагачення педагогів і дітей в умовах сприятливого психологічного клімату діалогічної культури та інтелектуальної співтворчості. Співробітництво шкільних учителів з педагогами-позашкільниками – надзвичайно важливий момент.

Учителі закладів загальної середньої освіти безпосередньо співпрацюють з методистами і керівниками гуртків закладів позашкільної освіти з метою реалізації спільної мети – всебічного і гармонійного розвитку особистості дитини. На цій основі взаємні зв'язки здійснюються за умови спільного вирішення виховних проблем, упорядкування, корекції і координації зусиль з метою стимулювання розвитку дитячих обдарувань та інтересів, забезпечення матеріальної бази для розвитку творчих здібностей, збагачення досвіду соціальних дій.

Заняття дітей в гуртках і секціях не повинні бути для вчителів справою тільки позашкільних закладів. Взаємодія – двосторонній процес, в ході якого зміни відбуваються не тільки в житті дітей, а й у їхніх педагогів.

Запорука успіху взаємодії – у взаємній зацікавленості закладів загальної середньої і позашкільної освіти у повноцінному розвитку дітей. Цьому сприяють узгодженість і гармонійність запланованих спільних справ і засобів виховання, повна підтримка дитячих обдарувань і сприяння їх розвитку, наявність аналітичної культури. Відсутність хоча б одного з цих компонентів взаємозв'язку призводить до втрати виховного авторитету як школи, так і закладу позашкільної освіти.

Взаємодія закладу загальної середньої освіти і закладу позашкільної освіти починається з усвідомлення їх спільної мети з переходу від стадії з'ясування до стадії точного передбачення шляхів їх налагодження, створення умов подальшого їх розвитку, використовуючи при цьому кожний крок до педагогічної співпраці з іншими впливами, що взаємодіють один з одним і справляють єдиний спільний вплив на особистість.

Спільна діяльність закладу загальної середньої освіти і закладів позашкільної освіти з батьками має на меті розкрити необмежені можливості більш раннього і плідного розвитку дітей у позаурочний час, грамотно показати батькам методику домашньої педагогічної роботи, щодо закріплення особистих здібностей та інтересів дітей: знайомство з науково-популярною літературою, поїздки в музей, бібліотеки, відвідування виставок, тощо. Така спільна робота вчителів і педагогів закладів позашкільної освіти з батьками, надзвичайно важлива тоді, коли діти переживають складні періоди життя. В цей час відбувається своєрідний «пік» якісних змін дитини, коли вона природно самостверджується, замислюється над своїм «завтра». Саме в цей відповідальний період все залежить від того, чи можуть батьки разом із рештою виховних інститутів якомога ближче підійти до дитини, щоб повести в

потрібному напрямку розвиток її внутрішніх сил. Головна турбота такої спільної роботи – зробити все для того, щоб дитина і в сім'ї, і в закладах позашкільної освіти, і в закладах загальної середньої освіти ні на хвилину не залишалася в ізоляції, не допустити того, щоб вона втратила самоповагу.

Установка на взаємозв'язок і співробітництво школи, сім'ї і закладів позашкільної освіти набуває дійового характеру, якщо вони забезпечуються такими діями: спільне стимулювання розвитку духовно-моральних, інтелектуально-творчих, естетично-пізнавальних сил дитини, створення умов для постійних вправ у набутті позитивного досвіду соціально-перетворюючої діяльності, яка відповідає інтересам і творчим потребам дитини; об'єднання сил у збагаченні загальної культури та інтелектуальних здібностей; створення умов для максимального використання і стимулювання тих творчих здібностей, які відповідають природним особливостям дитини.

Головним напрямком виховної роботи у закладі позашкільної освіти є забезпечення процесу інтелегенції цілеспрямованих і неорганізаційних виховних впливів на особистість, а також стимулювання розвитку суб'єктивної позиції дитини в цьому процесі, регулювання оптимальних взаємин у системі: «особистість – сім'я – школа – позашкільні виховні інститути – суспільство».

Характерною особливістю позакласної і позашкільної роботи є те, що вона здійснюється на основі добровільності: кожен учень за власним бажанням вибирає для себе той чи інший вид діяльності.

У зв'язку з цим позакласну і позашкільну роботу потрібно вести так, щоб зацікавити учнів, бо інтерес тут є визначальним стимулом, який спонукає їх до активної самостійної діяльності.

Особливістю роботи як позакласної так і позашкільної є також те, що їй властиве багатство і різноманітність форм. За способами організації розрізняють масову, гурткову та індивідуальну форми позашкільної освітньо-виховної роботи з учнями.

Масові заходи (внутрішкільні олімпіади, спартакіади учнів, відвідування театрів, кіно) відбуваються епізодично. Вони охоплюють значну кількість дітей. Гуртки працюють постійно. Вони охоплюють вихованців, які цікавляться певною галуззю знань.

Індивідуальні заняття дітей надзвичайно різноманітні: ведуть спостереження над різними явищами природи, проводять досліди, читають художню і науково-популярну літературу, створюють колекції, навчаються грати на музичних інструментах, малювати тощо.

Важливу роль у позакласній і позашкільній роботі відіграють різні форми змагань. Змагання викликають живий інтерес у дітей, сприяють піднесенню загального тону життя колективу, а через те практикуються у різних галузях позаурочної роботи.

У змаганнях здебільшого виступають кілька колективів, що борються за досягнення вищих результатів з певного виду діяльності. Можуть бути й індивідуальні змагання та конкурси між вихованцями.

Одна із основних стратегій позашкільного виховання – дати дітям такі найсучасніші додаткові знання і вміння: вести діалог, творчо спілкуватися, слухати, а також здатність до ризику, готовність знаходити потрібну інформацію, критично її оцінювати і використовувати, вміння працювати

незалежно від інших, а також у колективі, здатність визначати цінність людських індивідуальних відмінностей, поважати себе і оточуючих людей, приваблювати до себе ровесників, не конкурувати а співпрацювати.

Директор НЕНЦ,
доктор педагогічних наук
професор

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'V. Verbitskyi', written over the printed name.

Володимир ВЕРБИЦЬКИЙ